

editorial

Již od roku 2016 se konají na univerzitních pracovištích v České republice (ale i na Slovensku, kde proběhlo první z nich) kolokvia „Formy a přeměny diplomatické produkce v novověku“, která zatím byla věnována různým typům pramenů. Za téma kolokvia, které uspořádal 3. listopadu 2022 Ústav archivnictví a pomocných věd historických Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v prostorách své fakulty, byly zvoleny Testamenty a pozůstalostní spisy. Jedná se přitom o písemnosti, které stojí na pomezí úředních pramenů a pramenů označovaných jako ego-dokumenty – a to vzhledem k tomu, že jejich autorem je určitý jedinec, jenž chce stanovit přání a rozhodnutí, která vejdou v platnost až po jeho smrti, ale za tím účelem musí respektovat formální pravidla týkající se i podoby těchto dokumentů. V českých zemích se testamenty objevují od 14. století, a to v církevním prostředí, v 15. století přicházejí i nejstarší testamenty měšťanské.

Zatímco pozdně středověkým testamentům byl věnován sborník vydaný v roce 2006,¹ písemnosti z pozdější doby, a zvláště z období osvícenského a pozdějšího zůstaly zatím mimo souhrnnou pozornost – a to přesto, že na toto téma stačila od konce osmdesátých let 20. století vzniknout celá řada prací, zejména dílčích studií, ale i knižních monografií, k nimž daly impuls různé práce zahraniční. I pro tyto dokumenty přitom platí, že prošly různými proměnami, ať už byly dány právními normami, či dalšími okolnostmi, zejména byrokratizací úřední činnosti. Původní individuální písemnosti v podobě testamentů tak byly doplňovány dalšími dokumenty, především v podobě pozůstalostních inventářů, které se staly rovněž předmětem rozsáhlého studia. Největší pozornost byla zpočátku věnována měšťanským pozůstalostním písemnostem, které podnítily zájem o studium měšťanské kultury i vzdělanosti.² Stranou nezůstaly ani pozůstalost-

1 Jíšová, Kateřina – Doležalová, Eva (edd.): Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Praha 2006.

2 Výběrově Kubák, Jaroslav: Závěti budějovických měšťanů v druhé polovině XVI. století. Jihočeský sborník historický 34, 1965, s. 96–103; Pešek, Jiří: Pražské knihy kšaftů a inventářů. Pražský sborník historický 15, 1982, s. 63–92; Týž: Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života. Opera historica 1, 1991, s. 30–42; Týž: Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547–1620 (Všední dny kulturního života). Praha 1993; Týž: Testamenty a pozůstalostní inventáře jako aktuální téma obecné a právní historie. Právně historické studie 53/3 (Současnost a perspektivy právní historie. Materiály z právněhistorického kolokvia ze dne 26. října 2005), 2007, s. 25–31; Hojda, Zdeněk: Výtvarná díla

ní spisy duchovních, dochované v centrálních církevních archivech,³ s určitým zpožděním byly podrobeny zkoumání také testamenty šlechtické,⁴ zatímco testamenty selského obyvatelstva v českých zemích na rozdíl od Polska příliš rozšířeny nebyly.⁵ Všechny tyto práce ale nepřekročily časový horizont konce 18. století (šlechtické ani poloviny 17. století) – a mimo sféru zájmu zůstávaly pozůstalostní spisy z konce patrimoniální doby či dokonce z doby moderní.

Předkládaný svazek si klade za cíl jednak přispět k dosavadnímu studiu testamentů a pozůstalostních spisů měštanských a duchovenských, jednak zaplnit zmíněnou mezeru a zaměřit se také na materiály další. První část příspěvků je věnována opět měštanským testamentům, a to jednak pro oblast měst středních a východních Čech (J. Vojtíšková), jednak na příkladu konkrétních případů

v domech staroměstských měšťanů v letech 1627–1740 (Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I.). Pražský sborník historický 26, 1993, s. 38–102; Týž: Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627–1740 (Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy II.). Pražský sborník historický 27, 1994, s. 47–104; Rak, Petr: Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465–1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. do počátku 17. století. Sborník archivních prací 48, 1998, s. 3–106; Ratajová, Jana: Pražské testamenty (1600–1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur. In: Pražský sborník historický 30, 1998, s. 90–125; Hrubá, Michaela: Možnosti studia předbělohorských testamentů a inventářů pozůstalosti v královských městech severozápadních Čech. In: Hrubá, Michaela (red.): Města severozápadních Čech v raném novověku. Ústí nad Labem 2000, s. 7–34; Týž: Pozůstalostní písemnosti v rámci měštanských pramenů nesporné soudní agendy a jejich právní zakotvení. Ústecký sborník historický 2001, s. 211–232; Týž: „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“. Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. Ústí nad Labem 2002; Jirková, Pavla: Testamentární praxe v Jihlavě v letech 1578–1590 (testament jako pramen pro dějiny rodinných struktur, historickou demografii a sociotopografii). Časopis Národního muzea. Řada historická. 176, č. 1–2, Praha 2007, s. 21–58; Fejtová, Olga: Kniha v testamentární praxi měšťanů v 17. století. In: Radimská, Jitka (ed.): K výzkumu zámeckých, měštanských a církevních knihoven „Vita morsque et librorum historia“. České Budějovice 2006, s. 377–396; Fejtová, Olga – Jišová, Kateřina: Měštanské testamenty jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové databáze. In: Pozdně středověké testamenty v českých městech, s. 15–27; Fejtová, Olga: Die Inventare des bürgerlichen Besitzes als Quelle der Geschichte zur Erforschung der bürgerlichen Kultur in der Frühen Neuzeit. Mitteleuropäische Forschung in den letzten drei Jahrzehnten. Vana Tallin 19 (23), 2008, s. 45–77.

3 Viz dále příspěvky M. Ryantové a P. Pumpřa.

4 Král, Pavel: Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550–1650. České Budějovice 2002 (Monographia historica 2); Týž: Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku. České Budějovice 2004; Swiderová, Kristina: Testamenty urozených žen doby baroka. Několik poznámek k tématu. Theatrum historiae 5, 2009, s. 63–84. Dále např. Müller, Karel: Závět Karla staršího ze Žerotína. In: Sborník Státního okresního archivu Píseň 1996, s. 9–15; Helclová, Eliška (ed.): Testament Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. Porta Bohemica. Sborník historických prací 2, 2003, s. 95–99; Kubíková, Anna: Závěti Petra Voka z Rožmberka. In: Archivum Trebonense 12, Třeboň 2011, s. 127–148.

5 Łosowski, Janusz: Testamenty chłopów polskich od drugiej połowy XVI do XVIII wieku. Lublin 2015.

z prostředí raně novověkého Brna (H. Jordánková – L. Sulitková) a Litoměřic (K. Sedláčková). (Souhrnný referát O. Fejtové a M. Hrubé představující aktuální stav a perspektivy výzkumu raně novověké pozůstalostní agendy městské provenience bude publikován v Českém časopise historickém.) Hned tři příspěvky dovolují nahlédnout do testamentární problematiky na Slovensku, a to pro města Skalica (R. Drška), Prešov (Z. Dzivá) a Poprad (L. Janaček). Zatímco v oblasti systematického výzkumu šlechtických testamentů zůstává nadále klíčovou prací kniha P. Krále,⁶ studium pozůstalostních spisů duchovních je možno doplnit jak pro české (M. Ryantová), tak moravské prostředí (P. Pumpr), rezervy zatím zůstávají v oblasti pozůstalostních písemností a testamentární praxe v rámci židovského prostředí. Poslední skupina příspěvků naopak překračuje hranici roku 1780 a zaměřuje se jednak na pozůstalostní agendu v patrimoniálním prostředí (A. F. Plávek, M. Macková) či změny v převodech nemovitostí v době do roku 1870 (L. Martínková), jednak inovativně představuje pozůstalostní spisy podnikatelů po roce 1854 jakožto nové společenské vrstvy (P. Popelka – P. Dubská).

Marie Ryantová

6 Král, P.: Mezi životem a smrtí.
